

Abort hos unge kvinner – betydningen av oppvekst og sosial klasse

Sammendrag

Bakgrunn. Siktemålet med studien var å belyse mulige sammenhenger mellom sosial bakgrunn/klasse, andre oppvekstforhold og provosert abort hos unge kvinner.

Materiale og metode. Et representativt utvalg norske jenter (N = 2 198) ble fulgt gjennom tre datainnsamlinger fra de var i tenårene i 1992 til de var unge voksne kvinner (gjennomsnittsalder 22,1 år) sju år senere. Responsrate ved første datainnsamling var 97 %, kumulativt over alle tre var den 69 %. Data ble samlet inn via spørreskjema. Analysene ble gjennomført ved hjelp av Cox-regresjon.

Resultater. I ung voksen alder var det jevnt synkende risiko for å ha tatt abort med stigende utdanning. Kvinner som hadde vokst opp i Nord-Norge, hadde høyere risiko enn andre. De med foreldre med høy utdanning og i mellomlagsyrker hadde lavere risiko. Også familiefaktorer som foreldres samlivsbrudd, dårlig tilsyn i oppveksten og alkoholmisbruk hos foreldrene var forbundet med økt risiko for provosert abort.

Fortolkning. En rekke sosioøkonomiske faktorer og forhold i jenters oppvekstmiljø påvirker risikoen for å ta abort. Vi trenger mer inngående kunnskap om disse faktorene, men kan likevel konkludere med at det abortforbyggende arbeidet må målrettes tydelig.

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

> Se også side 1727

Willy Pedersen

willy.pedersen@sosiologi.uio.no
 Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1096 Blindern
 0317 Oslo

og
 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Sven Ove Samuelsen

Matematisk institutt
 Universitetet i Oslo

Anne Eskild

Nasjonalt folkehelseinstitutt

Årlig utføres det rundt 14 000 provoserte aborter i Norge. Vi har tidsserier over abortus provocatus på nasjonalt plan og over sammenhengen med alder, sivilstand og region (1). I Norge er abortraten lav på Sør- og Vestlandet, mens Oslo og de nordligste fylkene lenge har hatt de høyeste ratene. Ut-over slike grove data vet vi lite når det gjelder risiko. Et par tidlige studier tydet på at lav utdanning var en risikofaktor (2, 3), men dette er problemstillinger som i liten grad er fulgt opp i nyere forskning. En fersk studie fra Finland viste imidlertid at jenter med bakgrunn i lavere sosiale lag hadde de høyeste abortratene, samt at de jentene som vokste opp i eneforsørgerfamilier var overutsatt. Videre viste det seg at disse forskjellene ikke hadde endret seg mye de siste ti år, selv om abortratene hadde gått ned (4).

Den internasjonale litteraturen er lite samstemt når det gjelder bakgrunnsfaktorer og abort, noe som nok skyldes at abortratene er knyttet til så vel sosiokulturelle forhold som demografi og lovgivning. Noen studier viser at det særlig er i grupper med lite utdanning og lav inntekt abortratene er høye (5). Ut fra andre studier kan det imidlertid synes som om lavere sosialklasser er overrepresentert blant dem som velger å fullføre et svangerskap som har inntrådt i ung alder, mens det å velge abort når graviditet først har inntrådt, er positivt korrelert med utdanning og inntekt (6, 7). Vi kan imidlertid ikke uten videre anta at slike funn, som for en stor del stammer fra England eller USA, er gyldige for vårt land. Forekomsten av aborter er en annen, den juridiske og sosiokulturelle konteksten aborten utføres innenfor vil være ulik, og konsekvenser av utdanning og sosial klasse vil kunne uttrykkes annerledes i en nordisk kontekst.

Sosial bakgrunn

Sosial klasse og sosioøkonomisk status er komplekse begreper. Enkelt sagt synes tradisjonelle klasseindikatorer knyttet til økonomi, arbeid og kapital å måtte suppleres, særlig av utdanningsnivå og kulturelle ressurser – såkalt kulturell kapital. Denne vil være høy i grupper med utdanning på universitetsnivå og med stillinger i næringslivet, men også innen privat og offentlig tjenesteytende sektor. Dessuten vil indikatorer på sosial marginalitet, som arbeidsløshet, mottak av sosialhjelp og trygd, kunne være viktig hva angår risiko for abort (8). En mulig årsak til sammenhenger mellom abort og sosial bakgrunn kan ligge i at seksuell atferd og manglende prevensjonsbruk kan være nokså direkte knyttet til slike bakgrunnsfaktorer. Men man kan også tenke seg at eventuelle sammenhenger medieres over faktorer som foreldres samlivsbrudd eller nivået på omsorg eller tilsyn. Man kan dessuten tenke seg at belastninger i familiemiljøet knyttet til for eksempel alkohol har ulik forekomst og ulike konsekvenser innen ulike sosiale sjikt.

Problemstillinger

I denne longitudinelle studien av et representativt utvalg av norske kvinner vil vi studere følgende problemstillinger: Er det sammenheng mellom foreldrenes klassetilhørighet og risiko for abort for unge kvinner? Hvilken betydning har foreldrenes utdanning og hjemmets kulturelle kapital? Gir det å ha foreldre i en marginal posisjon på arbeidsmarkedet (f.eks. trygdede eller arbeidsløse) særlig høy risiko? Vi vil også se på betydningen av familieoppløsning og nivå på omsorg og tilsyn i familien, hvorvidt foreldres rusmisbruk spiller noen rolle, og om eventuelle forskjeller knyttet til foreldres utdanning og sosiale klasse forsvinner når det kontrolleres for slike forhold.

! Hovedbudskap

- Risikoen for provosert abort er høyest hos unge kvinner med lav utdanning
- Døtre av foreldre med høy utdanning og i såkalte mellomlagsyrker har lavere abortrisiko enn andre
- Foreldres samlivsbrudd, deres alkoholproblemer og deres oppdragelsesstil er assosiert med døtrenes risiko for senere abort

Materiale og metode

Data stammer fra den longitudinelle Ung i Norge-studien, som tidligere er beskrevet inngående (9). Den første datainnsamlingen foregikk i 1992. Deltakerne var elever ved 67 forskjellige norske skoler som var trukket slik at de var representative for den norske populasjonen av skoleungdommer. Responsraten var 97%. Vi valgte så ut dem som gikk i 7. klasse i ungdomsskolen eller 1. klasse i videregående skole for ny oppfølging i 1994 (T2). Dette gav et utvalg på 2 198 jenter (responsrate 92%). Fordi studien opprinnelig var planlagt med bare én oppfølging måtte vi innhente nytt samtykke for en tredje oppfølging (T3), og 90% (n = 1 795) gav oss dette. Disse fikk et spørreskjema i posten i 1999/2000. Vi fikk denne gang en responsrate på 87%, noe som gav en kumulativ responsrate på 69% over alle tre datainnsamlinger. I de analysene som presenteres her, har vi med 1 520 kvinner som besvarte skjemaene alle tre ganger og som var i alderen 19–27 år ved T3 (gjennomsnittsalder 22,1 år, standardavvik 1,7).

Variabler

Ved tredje datainnsamling spurte vi om kvinnene noen gang hadde tatt (provosert) abort. I tillegg spurte vi om hvor mange aborter de eventuelt hadde tatt og om hvor gamle de var ved første og siste abort. Ved T3 spurte vi også om utdanningsnivå og ulike inntektskilder (forsørget av foreldre, egen inntekt, studielån, sosialhjelp, trygd, svart arbeid etc.).

Sosiodemografi. Landet ble delt opp i fem regioner for bosted (Østlandet, Vestlandet, Sørlandet, Trøndelag og Nord-Norge). I tillegg ble det klassifisert ut fra urbanitetsgrad (Oslo, andre større byer, mindre byer, tettsteder, spredtbygde strøk). Videre spurte vi om foreldres utdanning og yrke. Dette ble kodet til fem sosialklasser: høyere administrativ, mellomlag, lavere funksjonærer, arbeidere, primærnæringer (10). Foreldres utdanning ble klassifisert på nivåer fra sjuårig og opp til universitetsnivå. Vi spurte også om mor og far var arbeidsløse eller trygdede og om de mottok sosialhjelp.

Familieforhold. Vi spurte om foreldres skilsmisse (ev. samlivsbrudd ved samboerskap). De emosjonelle relasjonene til foreldrene ble målt med The Parental Bonding Instrument (11). Instrumentet kartlegger to dimensjoner forbundet med omsorg og overkontroll. For å kartlegge grad av tilsyn brukte vi et instrument utviklet av Olweus (12), med spørsmål knyttet til foreldres normer i oppdragelsen og deres kunnskap om barnas venner og deres gjøremål. Her brukes spørsmål som «Kjenner de vennene dine?» og «Vet de hvor du er i helgene?». Svarene ble ved både T1 og T2 summert til en indeks med verdier fra 0 til 6, hvor 0–1 er «godt tilsyn», 2–4 «middels» og 5 «dårlig». Foreldrenes misbruk av alkohol ble målt med spørsmål knyttet til antall ganger jentene

Tabell 1 Aborterfaring etter utdanningsnivå i ung voksen alder (målt ved T3)

Utdanning	Antall (N = 1 520)	Andel med provosert abort		Ujustert relativ risiko (95 % konfidensintervall)
		Antall	(%)	
<i>Utdanningsnivå 1999</i>				
Universitet	360	19	(5)	Referanse
Høyskole	347	23	(7)	1,3 (0,7–2,3)
Allmennfaglig	551	53	(10)	2,3 (1,4–3,9)
Yrkesfaglig	192	21	(11)	2,8 (1,5–5,2)
Ingen etter ungdomsskole	70	8	(11)	3,0 (1,3–7,0)

Tabell 2 Aborterfaring og kjennetegn knyttet til sosiodemografiske forhold og familie (målt ved T1 og T2)

Forklaringsvariabler	Antall (N = 1 520)	Andel med provosert abort		Ujustert relativ risiko (95 % konfidensintervall)
		Antall	(%)	
<i>Regioner</i>				
Resten av landet	1 287	107	(8)	Referanse
Nord-Norge	126	17	(14)	2,1 (1,2–3,4)
<i>Foreldres sosialklasse</i>				
Øvrige grupper	581	33	(10)	Referanse
Mellomlag	939	91	(6)	0,6 (0,4–0,8)
<i>Foreldres utdanning</i>				
Ikke postgymnasial	966	92	(10)	Referanse
Postgymnasial	554	32	(6)	0,6 (0,4–0,9)
<i>Far trygdet eller arbeidsløs</i>				
Nei	1 450	112	(8)	Referanse
Ja	70	12	(17)	2,1 (1,2–3,9)
<i>Foreldres samlivsbrudd</i>				
Nei	1 056	63	(6)	Referanse
Ja	464	61	(13)	2,2 (1,6–3,1)
<i>Tilsyn fra foreldre</i>				
Godt	932	54	(6)	Referanse
Middels	302	29	(10)	1,7 (1,1–2,7)
Dårlig	286	41	(14)	2,6 (1,7–3,8)
<i>Foreldre med alkoholproblemer</i>				
Ikke	1 410	106	(8)	Referanse
Mulige	70	10	(14)	1,9 (1,0–3,6)
Sannsynlige	40	8	(20)	2,5 (1,2–5,0)
<i>Foreldre dagligrykere</i>				
Ingen	774	46	(6)	Referanse
En	428	40	(9)	1,7 (1,1–2,5)
Begge	318	38	(12)	2,1 (1,4–3,2)

hadde sett foreldrene beruset. Der hvor minst én av foreldrene vanligvis var blitt sett beruset minst «noen ganger hver måned» på enten T1 eller T2, ble dette klassifisert som «mulige» alkoholproblemer, ved dette svaret på begge måletidspunktene som «sannsynlige» alkoholproblemer. Vi spurte om far og mor var dagligrykere. Dette er en indikator på ruseksponering i hjemmet, men man skal også merke seg den sterke assosiasjonen mellom røyking og sosial klasse (13).

Analysen

Først undersøkte vi om aborterfaring er knyttet til kvinnens utdanningsnivå som ung voksen. Deretter undersøkte vi forhold ved oppveksten forut for inngrepet, med vekt på

sosiodemografiske og sosioøkonomiske forhold, foreldres omsorg og oppdragelsesstil, samt eventuelle rusproblemer i hjemmet.

Som responsvariabel brukes alder ved første abort. Ettersom flertallet av kvinnene ikke tok abort innenfor oppfølgingsperioden, har vi såkalt høyresensurerte data, der sensureringsperioden er alder ved siste observasjonstidspunkt. Cox-regresjon er den vanligste metode for analyse av slike data (14, 15). Resultatene i Cox-regresjon kan uttrykkes ved forholdet mellom hasardrater. Ved forholdsvis sjeldne begivenheter, som abort i dette datamaterialet, er hasardrateforholdet tilnærmet lik relativ risiko (RR). Det innebærer at en kvinne som tilhører en gitt gruppe, har en sannsynlighet for hendelsen som

Tabell 3 Endelig multivariat Cox-regresjon av aborterfaring som avhengig variabel og sosio-demografiske kjennetegn og familiekjennetegn som forklaringsvariabler

Forklaringsvariabel	Ujusterte effekter	Justerte effekter
	Relativ risiko (95 % konfidensintervall)	Relativ risiko (95 % konfidensintervall)
<i>Bosted</i>		
Øvrig del av landet	Referanse	Referanse
Nord-Norge	2,1 (1,2–3,4)	1,7 (1,0–2,9)
<i>Foreldres sosialklasse</i>		
Øvrige sosialklasser	Referanse	Referanse
Mellomlagsyrker	0,6 (0,4–0,8)	0,6 (0,4–0,9)
<i>Forelders samlivsbrudd</i>		
Nei	Referanse	Referanse
Ja	2,2 (1,6–3,1)	1,8 (1,2–2,6)
<i>Tilsyn fra foreldre</i>		
Godt	Referanse	Referanse
Middels	1,7 (1,1–2,7)	1,6 (1,0–2,5)
Dårlig	2,6 (1,7–3,8)	2,0 (1,4–3,2)

er tilnærmet RR ganger så stor som dersom kvinnen ikke tilhører gruppen. Vi har benyttet denne regresjonsteknikken, og analysene som rapporteres er utført i SPSS.

Kvinnene har selvsagt ingen abortrisiko før de har samleiedebutert. I mer komplekse modeller bør derfor alder for samleiedebut også tas med. Som et alternativ til analyser med utgangspunkt i kvinnens alder og alderen ved abort brukte vi derfor Cox-regresjon på tiden fra samleiedebut til første abort. Som nok et alternativ lot vi samleiedebut-alder være «venstretrunkeringstid», dvs. tiden da kvinnen kommer under risiko for abort (15). Ved den siste analysen kan ikke SPSS benyttes, og vi benyttet programpakken S-PLUS. Forskjellene i resultater mellom den initiale Cox-regresjonen og disse angrepsvinklene var marginale. Den enkleste modellen blir derfor rapportert.

Resultater

Det var 124 kvinner, eller 8,2 %, som hadde tatt minst én abort. Av disse var det 18, eller 1,1 % av hele utvalget, som hadde hatt to eller flere aborter. Alder ved den første utførte aborten var 13–25 år (gjennomsnitt 19,4 år, standardavvik 2,4), medianalder var 19 år.

Tabell 1 viser at det var en sterk sammenheng mellom abort og utdanningsnivå i ung voksen alder (målt ved T3). Med universitetsutdanning som referanse gav utdanning kun på ungdomsskolenivå en relativ risiko på 3,0 (95 % KI 1,3–7,0). Det var ikke sammenhenger til kvinnenes inntektskilder (målt ved T3). Bosted i Nord-Norge under oppveksten gav signifikant høyere risiko enn bosted i noen av landets øvrige regioner (tab 2). Tabell 2 viser videre at jenter med foreldre i mellomagsyrker hadde lavere abortrater enn andre. Jenter med fedre som var trygdede eller arbeidsløse hadde klart økt risiko. De som hadde opplevd samlivsbrudd hos foreldrene, enten i form av

oppbør av samboerskap eller skilsmisse, hadde også økt risiko. Vi fant derimot ingen sammenheng der det var høyt omsorgsnivå eller overbeskyttelse (målt gjennom Parental Bonding Instrument), mens de som hadde fått mangelfullt tilsyn fra foreldrene hadde økt risiko. Det samme fant vi der foreldrene hadde sannsynlige alkoholproblemer og også der foreldrene var dagligrøykere.

I tabell 3 presenterer vi en multivariat modell hvor alle signifikante variabler er tatt inn og kontrollert mot hverandre. Vi eliminerte alle variabler med ikke-signifikante effekter ($p > 0,10$). Den endelige modellen viser at det gjenstod effekter fra region (Nord-Norge), det å ha foreldre i mellomlagene, å ha opplevd samlivsbrudd samt dårlig tilsyn fra foreldre.

Diskusjon

Selv om det har vært vanlig å anta at det er en sammenheng mellom sosial klasse og abort i Norge, finnes det få studier der temaet er belyst. I denne studien brukte vi et nasjonalt representativt utvalg av unge kvinner. Vi fant en sterk assosiasjon mellom aborterfaring og utdanningsnivå som unge voksne. Datasettet var longitudinelt, og vi kunne derfor også identifisere kontekst- og familiefaktorer i oppveksten som kunne tenkes å bidra til utfallet. Analysene viste at en rekke forhold ved sosial bakgrunn og oppvekst var assosiert med økt risiko for abort. Dette gjaldt oppvekstregion, foreldrenes sosiale klasse og trekk ved oppvekstbetingelsene i familien, som samlivsbrudd og svakt tilsyn.

I en tidligere studie har vi vist at ungdom fra Nord-Norge har lavest samleiedebut-alder (9). Det er verdt å merke seg at de også har høyere abortrisiko. I Finland har regionale forskjeller i abortratene holdt seg over en tiårsperiode, til tross for endringer i sosioøkonomisk struktur i disse regionene (4). Man kan altså tenke seg at abortratene re-

flekterer sosiokulturelle forhold. Våre data kan tyde på at nyere klassebestemmelser med vekt på utdanning og såkalt kulturell kapital også gjør seg gjeldende på dette feltet. Det er unge kvinner med foreldre i de nye, viktige mellomagsgruppene som har lavest risiko for å ta abort. Personer i disse gruppene er særlig ansatt i staten og i privat tjenesteytende sektor, det kan være for eksempel leger, økonomer, jurister og journalister, og de har gjerne postgymnasial utdanning.

Samlivsbrudd hos foreldrene var assosiert med økt risiko, på samme måte som svakt tilsyn, også ved kontroll for sosioøkonomiske variabler. I tidligere norsk forskning er slike faktorer ikke blitt studert med henblikk på abortrisiko, men i internasjonale studier er slike sammenhenger vel etablert (16).

Styrker og svakheter

Datasettet har høy responsrate og bør være godt egnet for analyser som dem vi her rapporterer. Likevel vil vi peke på at det i frafallet antakelig er en noe høyere andel som har gjennomført abort enn blant dem som forble i utvalget over alle tre målinger. Det er ikke helt enkelt å estimere abortrater på individnivå med utgangspunkt i data fra Statistisk sentralbyrå, fordi abortdata er anonymiserte og det bare angis andeler som har tatt abort i de ulike aldersklasser og for det enkelte år. Men dersom vi estimerer kumulative abortrater med basis Statistisk sentralbyrås data, finner vi at dette summeres til rundt 13,5 % i de aktuelle kohortene for den perioden vi har fulgt dem. Dette estimatet er imidlertid for høyt som livstidsprevalens, siden en del har tatt flere aborter. Om vi bruker samme metode på våre egne data og altså tar med det totale antall aborter, øker prevalensen fra 8,2 % til rundt 9,5 %. Vi kan altså konkludere med at et sannsynlig selektivt frafall samt at en viss underrapportering resulterer i litt for lave estimater. På den annen side har dette neppe stor betydning for korrelasjoner og prediktorer og den type analyser som vi her har gjort.

Avslutning

Provosert abort blant unge ser ut til å være knyttet til kjennetegn ved den sosiale konteksten kvinnene lever i og familiesituasjonen under oppveksten. Mer forskning bør gjøres for å kartlegge hvorfor slike kjennetegn gir risiko. Man bør også studere om det er forskjeller mellom dem som velger å ta abort og dem som i denne perioden av livet velger å bære frem barnet, og om kjennetegn ved de abortsøkende endrer seg når kvinnene kommer lenger ut i 20-årene. Basert på de data vi her har lagt frem, kan vi konkludere med at det finnes grupper av unge voksne kvinner med klart økt abortrisiko. Den siste handlingsplanen for å forebygge uønskede svangerskap og abort antyder at det abortforebyggende arbeidet bør målrettes i større grad enn i dag. Våre funn gir støtte til en slik strategi.

Studien er støttet av Norges forskningsråd gjennom programmet Helse og samfunn.

Manuskriptet ble godkjent 17.3. 2006.

Litteratur

1. Statistisk sentralbyrå. Svangerskapsavbrudd. www.ssb.no/abort (13.3. 2006).
2. Grünfeld B. Legal abort i Norge. Oslo: Universitetsforlaget, 1973.
3. Liestøl K. Aborter. I: Walløe L, red. Seksualitet, familieplanlegging og prevensjon i Norge. Oslo: Universitetsforlaget, 1978: 105–12.
4. Vikat A, Rimpelä A, Kosunen E et al. Sociodemographic differences in the occurrence of teenage pregnancies in Finland in 1987–1988: a follow-up study. *J Epidemiol Community Health* 2002; 56: 659–68.
5. Manlowe J, Mariner C, Papillo A. Subsequent fertility among teen mothers. *J Marriage Fam* 2000; 62: 430–48.
6. Smith T. Influence of socioeconomic factors on attaining targets for reducing teenage pregnancies. *BMJ* 1993; 306: 1232–5.
7. Stevans L, Register C, Sessions D. The abort decision. *Soc Indic Res* 1992; 27: 327–44.
8. Hansen MN, Engelstad F. Samfunnsklasser og klasseteorier. I: Frønes I, Kjøsroed L, red. Det norske samfunn. Oslo: Gyldendal, 2003: 154–83.
9. Pedersen W, Samuelsen SO, Wichstrøm L. Inter-course debut age: poor resources, problem behavior or romantic appeal? A population-based longitudinal study. *J Sex Res* 2003; 40: 333–46.
10. ILO. International Standard of Classification of Occupations (ISCO 88). Genève: International Labour Organization, 1990.
11. Parker G, Tupling H, Brown LB. A parental bonding instrument. *Br J Med Psychol* 1979; 52: 1–10.
12. Olweus D. Prevalence and incidence in the study of antisocial behaviour. I: Klein MW, red. Cross-national research in self-reported crime and delinquency. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1989.
13. Pedersen W. Working class boys at the margins. *Acta Sociol* 1996; 39: 257–79.
14. Cox D. Regression models and life tables. *J R Stat Soc* 1972; 74: 187–220.
15. Hosmer DW, Lemeshow S. Allied survival analysis. New York: John Wiley, 1999.
16. Woodward L, Fergusson D. Early conduct problems and later risk of teenage pregnancy in girls. *Dev Psychopathol* 1999; 11: 127–41.